

Friedrich-Ebert-Stiftung, împreună cu Asociația pentru Politică Externă, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association  
**APE**  
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH  
EBERT  
STIFTUNG**

# NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • OCTOMBRIE 2024 • NR.10 (224)

## Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Mădălin Necșuțu, redactor-coordonator

### TEMELE EDIȚIEI:

1. **Interviu cu Felix Hett, reprezentantul FES pentru Ucraina și Republica Moldova: „Alegerile au fost doar un test”**
2. **Editorial, Alexandru Tănase, fost ministrul al Justiției: „Despre surpriza rezultatului „neșteptat” de la referendum”**
3. **Interviu cu Ian Lisnevski, sociolog la Intellect Group: „Atunci când politicienii încearcă să se axeze pe o idee care unește societatea, din păcate ei fac mai mult rău”**
4. **Analiza de Denis Cenușă, analist politic al Expert Group: „Două lecții cheie în urma alegerilor și referendumului: votul de protest și diaspora activă”**

### Știri pe scurt:



Comisia Electorală Centrală din Republica Moldova a publicat pe 21 octombrie datele oficiale ale alegerilor prezidențiale conform cărora în primul tur al prezidențialelor, au votat 1.546.077 alegători, iar dintre aceștia, cei mai mulți, 656.354, adică 42,45%, au optat pentru actuala lideră de la Chișinău, Maia Sandu. Pe locul al doilea s-a situat fostul procuror general Alexandr Stoianoglo, care candidează din partea Partidului Socialist din Republica Moldova (PSRM) și care a acumulat 401.726 voturi, reprezentând 25,98% din totalul alegătorilor. Maia Sandu și Alexandr Stoianoglo se vor confrunta în turul al doilea al prezidențialelor, care va avea loc pe 3 noiembrie. De asemenea, rezultatele preliminare pentru referendum, după numărarea voturilor din toate cele 2.219 secții de votare, arată că tabăra DA, pro-UE, are un avans de 13.596 de voturi în fața taberei NU. Pentru validarea referendumului era nevoie de prezența la urne a cel puțin o treime dintre alegători. Prin urmare, referendumul a fost validat de Comisia Electorală Centrală.



În turul al doilea al alegerilor prezidențiale, Maia Sandu a cerut cetățenilor să voteze cu responsabilitate, avertizând asupra riscurilor pentru democrație și asupra atacurilor la adresa integrității procesului electoral. Contracandidatul său, Alexandr Stoianoglo, și-a reiterat angajamentul față de valorile europene și a subliniat necesitatea unei victorii pentru Moldova, adresând totodată critici la adresa președintei în funcție. Declarațiile au fost făcute în cadrul dezbaterilor electorale de duminică, 27 octombrie, pentru al doilea tur de scrutin, care va avea loc pe 3 noiembrie. Candidatul Partidului Socialiștilor la funcția de președinte, Alexandr Stoianoglo, spune că a adoptat demul modelul integrării europene, ca sistem de valori, și că este pregătit să respecte supremația legii, să apere principiul dreptății, imparțialitatea și să servească interesele majorității. „Nu am nimic de adăugat, în afară de un singur lucru – e timpul să obținem victoria Moldova. Cu toții suntem interesați de acest lucru”, a declarat Alexandr Stoianoglo.



Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) a precizat pe 22 octombrie că alegerile prezidențiale și referendumul constituțional din 20 octombrie au fost bine administrate, iar concurenții și-au desfășurat campania liber într-un mediu caracterizat de îngrijorări privind interferența străină ilegală și eforturi active de dezinformare. Cu toate acestea, modul în care s-au desfășurat simultan campaniile pentru alegerile prezidențiale și referendum, precum și acoperirea mediatică care a favorizat președinta în exercițiu și guvernul, nu a oferit oportunități pe deplin egale. S-a observat utilizarea abuzivă a resurselor administrative în campanie. Modificările recente au creat un cadru legislativ solid pentru finanțarea campaniilor, dar supravegherea a fost diminuată de capacitatea și resursele limitate ale Comisiei Electorale Centrale. Raportul mai precizează că cadrul legal pentru referendum are anumite deficiențe și astfel nu este în deplină conformitate cu standardele internaționale și angajamentele OSCE în mai multe aspecte.

## Republica Moldova pășește pe un viitor de gheață subțire



Președinta în funcție Maia Sandu și contracandidatul său din turul doi al prezidențialelor, Alexandr Stoianoglo, în cadrul dezbaterilor organizate pe 27 octombrie la Palatul Republicii Moldova:  
Sursa: Maia Sandu/Facebook

Republica Moldova aluneca pe gheață subțire în privința viitorului ei. Există în acest moment multă incertitudine privind viitoarea conducere de la vârful țării și modalitatea în care Republica Moldova își va continua drumul european. Dacă acesta va funcționa cu motoarele turate la maxim cu o conducere pro-europeană,

dispusă să facă reformele necesare, chiar și pe cele mai puțin populare, sau vom reveni la tactica „vițelului blând cu două mame”, într-o pendulare histrionică între Est și Vest pe plan intern și revenirea la sistemul cleptocratic pe intern.

Ar fi incorect să aruncăm vina totalmente pe fraudă

și hoție. Ar trebui să ne gândim cum să stopăm propaganda și să explicăm mai bine cetățenilor în fiecare zi ce înseamnă UE. Trebuie coborât din turnul de fildeș și mers la firul ierbii, chiar și în cele mai incomode localități, pentru a explica oamenilor ce opțiuni există în acest moment

► pentru Republica Moldova și cum pericolul existențial plutește pur și simplu în jurul lor. Divizarea societății și polarizarea a atins un nivel extrem de mare și ambele tabere marșează pe sperietori. Ele sunt cât se poate de reale, dar și cât se poate de false în același timp.

Rezultatul slab al referendumului este și rezultatul auto-izolării conducerii pro-europene a Republicii Moldova care trăiește de ceva vreme în propria bulă informațională. Pe de cealaltă parte, Rusia lucrează prin exponenții săi în cadrul unui război hibrid fără precedent. Acest război exploatează intens fobii, dar mai ales nemulțumiri în societatea moldovenească. Oamenii vor să trăiască mai bine astăzi, vor să li se facă dreptate astăzi și mai ales vor fi să fie ascultați astăzi.

Este timpul ca actuala conducere pro-europeană să coboare mai mult printre ei și să le explice. Să nu îi mai fie frică de posibile greșeli și să nu mai acționeze timorat cu jumătăți de măsură în multe cazuri. Este nevoie de multă muncă de convingere ca populația pauperizată să se lepede totuși de acest sindrom Stockholm de empatizare cu agresorul viitorului lor atât pe plan intern, cât și extern.

Indiferent de rezultatul alegerilor prezidențiale societatea va rămâne profund divizată și după acestea. Coagularea în jurul unei idei comune este singura șansă prin care Moldova poate supraviețui acestor șarje de atac asupra sa în cadrul unui război hibrid fără precedent. Atât timp cât Republica Moldova nu devine un stat rezilient cât mai rapid în fața acestor tentative de atac din partea actorilor externi și proxy-

urile lor interne, vom avea mereu o pendulare la limită între aderarea la UE și rămânerea în sfera de influență rusă.

Și aici nu este vorba de referendumuri la limită de accedere în UE, așa cum au mai avut și alte țări europene astăzi membre UE, ci de o mentalitate racordată la spiritul și valorice europene, chiar și cele care unora nu le plac din varii motive. Este mai mult ca niciodată o alegere extrem de importantă pentru Moldova care ar putea rata din nou trenul european în care ar fi trebuit să se urce undeva la începutul anilor 2000 alături de țările baltice. Fereastra de oportunitate nu va rămâne deschisă pentru prea multă vreme și aceste luni până la alegerile parlamentare vor fi cruciale pentru viitorul Republicii Moldova.

**Mădălin Necșuțu**

## Alegerile au fost doar un test

În cadrul unui [interviu](#) pentru revista *IPG*, reprezentant FES pentru Ucraina și Republica Moldova, Felix Hett, a vorbit despre rezultatele din primul tur al alegerilor prezidențiale din Republica Moldova, despre miza acestora, dar și despre cum votul din diasporă a salvat referendumul privind modificarea Constituției referitor la integrarea europeană. Felix Hett a vorbit și despre implicarea Rusiei prin intermediul oligarhului fugar Ilan Șor în aceste alegeri și care a fost strategia Moscovei în acest sens. Vă invităm să citiți pe larg acest interviu:

■ Alegerile prezidențiale din Republica Moldova au fost descrise de mulți observatori ca fiind previzibile și fără nicio tensiune deosebită. Dar rezultatul primei runde a fost o surpriză. Ce factori cheie credeți că au influențat rezultatul alegerilor?



■ Maia Sandu era de așteptat să câștige primul tur de scrutin – și a făcut-o. Sandu va trebui să se confrunte cu vicecampionul primului tur de scrutin,

Alexander Stoianoglo. Rezultatul referendumului paralel a fost o surpriză pentru mulți: pentru mai mult timp de la finalizarea votului, a părut

că majoritatea moldovenilor sunt împotriva includerii integrării UE ca obiectiv în constituție. Abia dimineața devreme, tabloul s-a schimbat: votul din diasporă a înclinat balanța.

Se pare că moldovenii din SUA au venit în salvarea căii de integrare în UE. Sandu și-a asumat un mare risc legând realegerea ei de referendum. Pentru ea personal, a dat roade. Dar, ca urmare, va rămâne impresia că doar puțin peste jumătate dintre alegători au fost în favoarea aderării la UE – deși referendumul nu a fost despre UE în sine, ci despre schimbarea constituției.

Acesta din urmă este un subiect foarte sensibil în Moldova, a cărui neutralitate este consacrată în constituție. De fapt, aceasta înseamnă că polarizarea aproape tradițională a societății moldovenești nu a fost depășită nici în dimensiunea integrării în UE.

Referendumul a fost inutil pentru procesul de aderare la UE. Natura și conținutul amendamentului constituțional au fost primate foarte critic de societatea civilă. Sandu nu a reușit să construiască o coaliție între partide pentru integrarea occidentală.

### **Vot decisiv din diaspora**

#### ■ Cum a decurs votul în țară și în străinătate?

■ În mare parte calm. Au fost puține sesizări de fraudă electorală sau incidente la secțiile de votare, ceea ce este destul de surprinzător având în vedere campania de destabilizare a „elementelor criminale” în legătură cu Rusia, despre care președintele a subliniat încă o dată în noaptea alegerilor.

Situația a fost mai tensionată în Rusia, unde doar două secții de votare din Moscova erau deschise pentru până la 350.000 de moldoveni, formându-se cozi lungi. Guvernul Republicii Moldova a invocat „motive de securitate” pentru

reducerea numărului secțiilor de votare din Rusia.

Cu toate acestea, nimeni nu știe exact cât de mare este diaspora moldovenească - ultimele cifre pentru Rusia sunt din 2021 și este posibil ca mulți moldoveni să fi părăsit țara în urma războiului de agresiune împotriva Ucrainei. 60 de secții de votare au fost deschise în Italia, 26 în Germania și 17 în SUA.

În total, în jur de 240.000 din până la un milion de moldoveni care trăiesc în străinătate și-au exprimat votul. Aceasta înseamnă că aproximativ 15% din cei 1,5 milioane de alegători au venit din străinătate.

### **Vectorul geopolitic**

#### ■ În actuala campanie pentru alegerile prezidențiale, niciunul dintre candidați nu a vorbit despre integrarea în Uniunea Economică Eurasiatică și niciunul nu s-a pronunțat împotriva integrării europene a țării. Înseamnă asta că războiul din vecina Ucraina a îndreptat irevocabil politica moldovenească către un consens pro-european?

■ La prima vedere, Uniunea Economică Eurasiatică nu mai este o problemă. Cu toate acestea, alternativa unei politici neutre între UE și Rusia există. Candidații opoziției au făcut apel la această tradiție.

Promisiunile sunt în esență că relațiile mai bune cu Moscova vor duce la prețuri mai favorabile la energie și oportunități de export pentru mărfurile moldovenești. Bilanțul economic al guvernului Sandu nu este unul foarte bun - în principal, desigur, din motive obiective precum războiul din Ucraina și pandemia de Covid.

Dar atunci când preocupările oamenilor sunt dominate de inflație,

șomaj și salarii mici, susceptibilitatea acestora la dezinformarea rusă crește. Și, pe de altă parte, unii se întrebă dacă banii de ajutor occidental nu ar fi putut fi folosiți mai eficient. Cursul european trebuie să aducă și îmbunătățiri concrete în realitatea vieții oamenilor.

#### ■ Rusia a încercat să influențeze rezultatul alegerilor prin intermediul unor candidați. A avut sau nu succes această strategie?

■ Din câte se știe, Rusia acționează concertat cu oligarhul moldovenesc fugar Ilan Șor. Candidații suspectați că sunt controlați direct de Șor au primit cu toții mai puțin de cinci procente din voturi individual. Cu toate acestea, victoria unuia dintre acești candidați nu a fost în mod clar obiectivul: intenția Moscovei și a lui Șor a fost să creeze haos, să nu admită victoria lui Sandu din primul tur de scrutin și să torpileze referendumul.

Acest lucru pare să fi avut succes cel puțin parțial. Mai mult, bătălia decisivă va fi dusă la alegerile parlamentare din 2025 – Moldova are până la urmă un sistem parlamentar. Există unele indicii că alegerile au fost doar un test. În acest sens, este prea devreme să vorbim despre succesul sau eșecul strategiei ruse.

### **Sprrijin din Occident**

#### ■ Cum evaluați rolul actorilor externi precum UE și SUA în acest proces electoral?

■ UE și SUA au fost în mod clar de partea lui Sandu, nu în ultimul rând datorită pachetului de sprijin UE de 1,8 miliarde de euro anunțat de Ursula von der Leyen în timpul unei vizite la Chișinău cu o săptămână și jumătate înainte de alegeri.

În timp ce motivația aici este sprijinirea fragilei democrații moldovenești, această ingerință binevoitoare în Moldova este adesea interpretată ca partizanat unilateral pentru Sandu și partidul ei PAS. Dramatizarea alegerii unui șef de stat cu puteri limitate ca bătălie decisivă între Est și Vest dăunează, din păcate, credibilității statelor occidentale ca susținători ai principiilor democratice, cel puțin în ochii multor moldoveni.

### **Favoriți într-o cursă strânsă**

■ **Care sunt previziunile Dvs pentru al doilea tur de scrutin? Ce puteți spune despre adversarii Maiei Sandu?**

■ Sandu este favorită pentru al doilea tur de scrutin, dar va depinde mult și de recomandările pe care candidații învinși le vor

da susținătorilor lor. Locul secund - Alexandr Stoianoglo - este un adversar neplăcut pentru Sandu, nu doar din cauza atitudinii sale moderate, ci și pentru că a fost suspendat din funcția de procuror general sub conducerea lui Sandu în 2021, încălcându-i-se dreptul la un proces echitabil conform unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului din 2023.

El este astfel emblematic pentru problemele guvernării actuale în respectarea principiilor statului de drept în lupta împotriva oponentilor politici din țară și din afară. Stoianoglo are astfel potențialul de a unifica votul de protest împotriva lui Sandu.

■ **Ne putem aștepta ca reformele să progreseze în viitorul apropiat sau ca situația politică din țară să se stabilească?**

■ **Experiențele anterioare arată că perioadele preelectorale nu sunt potrivite pentru reforme, iar timpul până la ultima dată posibilă pentru alegerile parlamentare din 11 iulie 2025 este scurt. Alegerile ar putea avea loc și mai devreme dacă PAS va dori să preia impulsul posibilului succes al lui Sandu în turul doi al alegerilor. Întrucât parlamentul decide asupra guvernului, urmează vremuri tulburi: Rusia și oligarhii moldoveni în exil vor continua să încerce să-și poziționeze forțele. În lupta necesară împotriva acestei destabilizări din exterior, va fi important ca cultura politică a Moldovei să nu delegitimeze orice opoziție față de guvern ca „pro-rusă”.**

<https://www.ipg-journal.de/interviews/artikel/die-wahlen-waren-nur-ein-testlauf-7855/>

## Editorial

# Despre surpriza rezultatului „neașteptat” de la referendum

Editorial de Alexandru Tănase,  
fost ministru al Justiției și  
președinte al Curții Constituționale

**M**ulți dintre cei surprinși de rezultat păreau confuzi, asemenea unor păsări plouate, văzând că referendumul a trecut cu o diferență relativ mică – puțin peste 12 mii de voturi. Cu regret, propaganda oficială, a creat iluzia unui consens social aproape unanim în favoarea ideii europene, iar multitudinea de sondaje „cu dedicație” au generat o percepție falsă asupra „temperaturii” reale din societatea noastră. Cei care au privit lucid situația nu au fost surprinși, deoarece rezultatul previzibil, în mare parte, cam acesta a fost. Este adevărat că, sprijinul pentru proeuropenism a crescut în ultimii ani, cu toate acestea, el rămâne a fi încorsetat de realitatea în care trăim. Să încercăm să înțelegem o parte din motivele care au condus la acest rezultat.

### 1. „Înfierarea” de către actuala putere a mesajului pro-european

Ca de obicei, am reușit să ratăm o ocazie unică de a consolida societatea în jurul unor valori comune, folosindu-le egoist în interesul politic îngust al partidelor. PAS a fost inițiatorul acestui referendum, integrându-l practic în mesajul de campanie al doamnei Maia Sandu.

Asumarea acestei idei de către șeful statului și partidul de guvernământ a adus, fără îndoială, multă vizibilitate și greutate propunerii de modificare a Constituției. Totuși, această asociere a



avut și un efect contrar: i-a determinat pe unii dintre susținătorii pro-europeni, care nu sprijină PAS, să voteze împotriva inițiativei. Deși este dificil de estimat numărul acestor alegători, este cert că nu sunt neglijabili.

### 2. Structura electoratului moldovenesc

Aproximativ 50% din populația cu drept de vot este formată din vorbitori de limbă română, o bună parte din aceștia având orientări pro-europene, în timp ce ceilalți 50% includ grupuri etnice minoritare sau moldoveni rusificați, cu opțiunile nostalgice după defunctul imperiu.

Procentele pot varia, dar toate scrutinele din trecut au demonstrat existența unei falii clare, cam pe aceste linii. Din această perspectivă,

rezultatele referendumului nu sunt nici pe departe surprinzătoare. Ele reflectă fidel realitatea structurii societății în care trăim.

### 3. Re-rusificarea Moldovei

Fiind și eu parte a diasporei, am vizitat Chișinăul în vara acestui an. Ce pot să spun, un Chișinău mai rusificat ca acum nu am văzut în ultimii 30 de ani. După invazia militară rusă în Ucraina din februarie 2022, un număr foarte mare de vorbitori de limbă rusă, care au plecat din Moldova după proclamarea independenței, au revenit acasă.

Legea cetățeniei moldovenești, care este excesiv de liberală, permite persoanelor născute în străinătate, care au cel puțin unul dintre părinți, bunici sau străbunici născut pe teritoriul fostei RSSM, să devină cetățeni ai Republicii Moldova.

Legea prevede că descendenții persoanelor care, până la 28 iunie 1940, au locuit în Basarabia, în Nordul Bucovinei, în Ținutul Herța și în R.A.S.S.M. sunt recunoscuți ca cetățeni ai Republicii Moldova, iar data dobândirii cetățeniei se consideră data exprimării consimțământului în scris în acest sens. Recunoașterea, spre deosebire de naturalizare, este o procedură administrativă simplă, care permite obținerea pașaportului moldovenesc în termen record. Astfel, ASP-ul a emis zilnic, în ultimii ani, aprobări „la kilogram” pentru obținerea actelor de identitate moldovenești.

Dacă nu mă înșel, procesul a fost încercat să fie stopat prin luna iunie a acestui an, când deja era mult prea târziu. Până acum rămâne o enigmă de ce procesul de emitere pe bandă rulantă a actelor de identitate moldovenești nu a fost suspendat imediat după invazia rusească sau odată cu decizia de mobilizare militară din Rusia. De ce nu au fost instituite niște filtre elementare în lege, care ne-ar fi permis să înțelegem cine sunt miile de „fii răătăciți” ce și-au amintit că sunt moldoveni după trei decenii de viață în „raiul putinist”? Acești oameni au votat la referendum și au influențat rezultatul acestuia.

#### 4. Cumpărarea voturilor

Pe acest subiect s-a patinat mult prea mult în ultimul timp, așa că nu mă voi pierde în detalii. Un lucru este cert: încercările de a demantela schemele de cumpărare a voturilor au eșuat. Deși grupările putiniste, care au gestionat aceste scheme, au transmis public mesaje de boicotare a referendumului, nu putem ști cu certitudine ce alte instrucțiuni au fost transmise celor care au ieșit la vot. Ar fi interesant, de exemplu, să aflăm ce mesaje au primit cele 68.777 de persoane care au votat pentru candidatul Furtuna – au votat la referendum sau nu și, dacă au votat, cum au votat.

#### 5. Propaganda rusească și reticența rurală

Referendumurile nu fac parte din cultura noastră politică și juridică, iar alegătorul moldovean tratează acest exercițiu cu multă neîncredere. În 2010, a fost organizat un referendum pentru modificarea Constituției, astfel încât președintele să fie ales prin vot direct de către toți cetățenii.

Am colindat personal sute de sate pentru a explica necesitatea acelei modificări, iar oamenii păreau deschiși. Ideea era una foarte populară! Cu toate acestea, referendumul nu a trecut. În campaniile electorale ulterioare, am încercat să înțeleg ce a determinat acea reticență.

Am constatat că oamenii nu înțeleg pe deplin ce înseamnă un referendum, ceea ce a generat frică și vulnerabilitate în fața propagandei rusești. La acea vreme, mulți dintre cei cu un nivel mai scăzut de educație și informare au crezut minciunile propagate de Partidul Comunist, că modificarea Constituției ar însemna revenirea jandarmilor români în Basarabia.

Fără niciun dubiu, un număr semnificativ de alegători, care beneficiază direct de apropierea de UE (prin drumuri, școli și grădinițe renovate etc.), au fost convingși de „Markeli” că, dacă referendumul va trece, vor fi transformați din mamă și tată în „părintele numărul 1” și „părintele numărul 2”, iar copiii lor vor fi obligați să își schimbe genul.

#### Politica – arta rezultatului

Toate discuțiile despre o „victorie a la Pirus”, despre legitimitate versus legalitate, sunt simple exerciții retorice, că să nu zic o demagogie de

doi bani. În final, ceea ce este legal este și legitim. Legea stipulează o procedură clară pentru modificarea Constituției. Curtea Constituțională a avizat proiectul de lege supus referendumului. Dacă curtea va constata ca cerințele legale pentru validarea referendumului au fost îndeplinite, textul din buletinul de vot va deveni text de Constituție.

Nu mai puțin de 750.075 de moldoveni au spus DA modificării constituției. Eu cred ca societatea moldovenească a obținut o victorie, chiar dacă a fost una la limită. Am să-l citez în acest context pe domnul profesor Valentin Naumescu: „Când lupti pentru viitorul tău, toate victoriile devin uriașe!”

Finalmente, se impune o clarificare a consecințelor practice ale acestui referendum. Referendumul pentru modificarea Constituției este valid dacă cel puțin o treime dintre alegătorii înscriși pe listele electorale participă la vot.

Având în vedere că în Registrul de Stat al Alegătorilor sunt înscriși puțin peste 3,3 milioane de cetățeni cu drept de vot, pragul de 1,1 milioane de alegători prezenți la urne a fost depășit, cu un total de 1.488.874 de participanți. Prin urmare, odată ce Curtea Constituțională va valida referendumul, modificările aprobate vor deveni parte integrantă a Constituției, fără alte condiții suplimentare. Constituția va fi republicată în Monitorul Oficial, incluzând schimbările aduse prin referendumul constituțional din 20 octombrie.

Astfel, noul text constituțional va intra în vigoare, influențând direct cadrul legal și politic al Republicii Moldova, deschizând noi orizonturi pentru reformele viitoare și pentru parcursul european al țării.

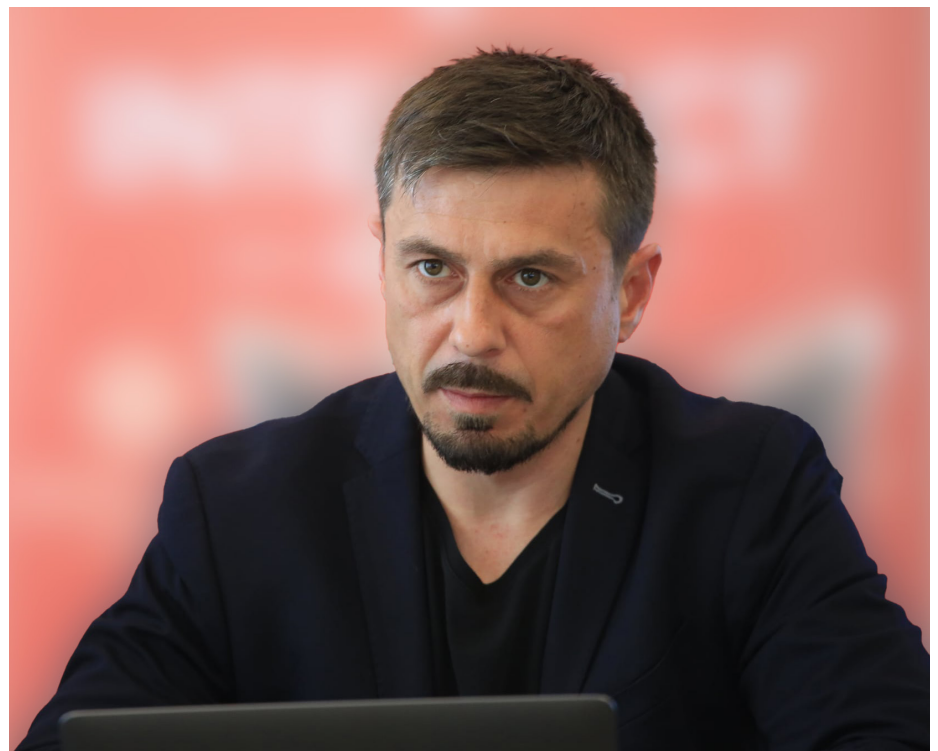
# Atunci când politicienii încearcă să se axeze pe o idee care unește societatea, din păcate ei fac mai mult rău

**A**m stat de vorbă cu sociologul Ian Lisnevschi, directorul Intellect Group, despre referendumul pentru modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la UE, dar și a alegerilor prezidențiale în care se vor duela în turul al doilea președinta în funcție, Maia Sandu și fostul procuror general al Republicii Moldova, Alexandr Stoianoglo. El a explicat pentru buletinul de politică externă al FES/APE care este portretul alegătorului din Republica Moldova și cum anume votează acesta. Am vorbit despre mesajele-cheie și oferta electorală a candidaților pentru funcția de președinte. Discuția integrală poate fi urmărită mai jos:

■ Domnule Lisnevschi, cât de polarizată este societatea din Republica Moldova astăzi și care sunt principalele cauze care au condus la această situație în opinia Dvs?

■ Trebuie să înțelegem că sunt unele cauze care au pornit în urmă cu 5-10 ani, iar aceste probleme nu au fost rezolvate în vreun fel, ci ele au agravat situația. Dar în orice caz, putem vorbi despre clasa politică din Moldova care a divizat această societate și continuă să o divizeze.

Strategia este destul de primitivă și pune accentul pe electoratul comod. Fiecare partid și candidat se axează pe electoratul său. Prin diferite metode încearcă să mobilizeze și să pună accentul pe



ei, punându-i într-o bătălie față în față, un segment cu celălalt din societate. Din păcate, această metodă a funcționat mereu în Republica Moldova și acest lucru este menținut. Din această cauză s-a ajuns la situația pe care o avem.

## Discreditarea prin asumarea unor teme

■ Care sunt cauzele pentru care votul la referendum a fost atât de scăzut în favoarea opțiunii "DA", era previzibil un astfel de scor, deși sondajele arătau că scorul ar fi mai mare pentru DA?

■ Da, așa a fost. În urmă cu zece luni, atunci când s-au început discuțiile despre referendum, și nici nu se știa în ce tur va fi organizat acest referendum, noi am avertizat în legătură cu aceste riscuri. În momentul în care politicienii încearcă să abordeze oricare dintre teme, chiar dacă sunt susținute de societate, politicienii o pot discredita pe motiv că orice politician are și un "anti-rating". Atunci când politicienii încearcă să se axeze pe o idee care poate uni societatea, din păcate, ei fac mai rău. În ceea ce privește integrarea europeană, acest lucru se întâmplă atunci când partidele

pro-europene încercă să abordeze acest subiect fără a livra rezultate. În cazul partidelor de stânga, această temă neutralitatea.

Acestea sunt două teme pe care le abordează politicienii și le discreditează. Astfel, există acest risc ca votul să nu fie pentru integrarea europeană, ci pentru sau contra celui care a propus acest lucru în cadrul unui astfel de referendum. Aici mai este și cazul în care propunerea vine din partea partidului de la putere, deoarece puterea nu este niciodată văzută prea bine de către societate.

Societatea se confruntă mereu cu problemele veșnice, care nici măcar nu s-au schimbat pe parcursul ultimilor 30 de ani. Nimeni nu prea abordează cu atenție sau serios aceste probleme. Cu părere de rău, acest lucru s-a întâmplat și de data aceasta.

#### ■ Asocierea referendumului pentru integrare europeană cu imaginea președintei Maia Sandu a ajutat sau nu?

■ Una dintre tabere zice că a fost un vot contra integrării europene. Nu este chiar așa, mai degrabă a fost un vot contra Maiei Sandu. Nu a integrării europene.

În Republica Moldova, pentru integrarea europeană, sau cel puțin cei care nu sunt împotriva integrării europene, sunt peste 60%. Ei nu văd probleme în integrarea europeană și neutralitate. Ei nu văd probleme în relații bune cu Belarus sau Rusia. În toate sondajele, moldovenii sunt între 94-98% pentru relații economice bune cu România, Ucraina și Rusia.

Moldovenii sunt cumva mai pașnici și nu vor să se bage în aceste conflicte geopolitice, iar politicul încercă să divizeze. Subiectul integrării europene fiind polarizat, riscurile s-au materializat.

Mai mult decât atât, subiectul referendumului a fost monopolizat de către un candidat. Ar fi putut însă ca referendumul să fie susținut chiar și de către socialiști și comuniști, care propuneau și ei integrarea europeană. Dar acest lucru nu a funcționat și, în consecință, am avut acest vot de protest.

#### Comunicare defectuoasă

##### ■ Cum vedeți că au comunicat în general autoritățile de la conducerea Republicii Moldova miza acestui referendum?

■ Nu a fost niciodată clar pentru ce votăm. Modificarea Constituției? Ce fel de modificare și la ce se va ajunge? După votare noi vom fi în UE sau nu? Problema este că atunci când partidele pro-europene propun idei bune, ele nu se gândesc la consecințe.

Pentru că cetățenii vor ce aceste probleme sau promisiuni să fie rezolvate a doua zi. Da, fizic nu este posibil și politicienii trebuie să ia în calcul acest lucru, dar oricum, peste una-doua luni, ei vor avea nevoie de anumite rezultate. Dacă acestea nu vor fi, se va porni o dezamăgire masivă pe care nu o vor putea stopa.

Acest lucru s-a întâmplat în urmă cu doi ani, apoi în urmă cu patru ani și, dacă veți observa, susținerea pentru vectorul european este în scădere. Putem spune că în interiorul Republicii Moldova, această susținere a scăzut undeva

până la 45 la sută. Este o scădere din cauza faptului că a fost implicat prea mult factorul politic într-o chestiune susținută de majoritatea cetățenilor în Republica Moldova.

#### Metodologie și portretul votanților

■ Intellect Grup a fost cel mai aproape de scorurile reale obținute de candidații la președinție în primul tur. Doar în cazul locului doi și trei - Stoianoglo și Usații - au fost anumite diferențe, dar luând împreună cifrele sunt corecte și acolo. Care a fost metodologia după care ați realizat aceste sondaje care au fost foarte precise?

■ Și noi aveam această problemă acum 5-6 ani. Eu nu aș zice că celelalte sondaje au fost departe de rezultate. De ce? Pentru că, dacă veți observa, numărul indeciziilor este foarte mare.

Mai mult decât atât, dintre cei indeciși sunt și cei care se tem să răspundă pentru cine votează. Noi tindem să vedem o marjă de eroare din prisma metodologiei, dar nu luăm în calcul aspectul psihologic. De fapt, nimeni nu va arăta procentul persoanelor care refuză să participe la sondaj, iar el este destul de mare.

De exemplu, în ultimul nostru sondaj, din 1,200 de persoane, peste 200 de oameni au refuzat să răspundă pentru că se tem să răspundă la astfel de întrebări. Mai mult, se înregistrează și un procent destul de scăzut de sinceritate.

De aceea, chestionarul trebuie să conțină anumite întrebări specifice. Noi am introdus o nouă metodologie denumită „gaming” (joc). Mai exact,



Încercăm să facem anumite jocuri cu respondenții. De exemplu: ce vinuri preferați? cu ce actor seamănă un anume politician? Prin această metodă psihologică, cetățenii percep sondajul ca pe un joc, uitând de frici și răspunzând sincer. Noi am elaborat această metodă cu colegii noștri experți din Kiev, Ucraina. Ei o foloseau mai des și dădea rezultate.

Al doilea lucru, pe noi ne-a ajutat mult anul 2020, atunci când noi primii - și suntem cei care au făcut cu succes un exit poll - am reușit să facem un sondaj la care au coincis datele cu cele reale. Astfel, acum lucrurile nouă ne erau mar clare.

Al treilea factor, la noi în Republica Moldova a mai apărut un electorat destul de interesant, asemănător celui din Marea Britanie. Se numește „efectul Shy Tory”, atunci când cetățenii se rușinează să spună că susțin un anumit partid.

Mai mult, aici este vorba de Partidul lui Ilan Șor, sau acest Bloc Victoria care este în afara legii. Acest partid are totuși un procent de alegători, între 5% și 8%. Ca să înțelegi unde va migra acest electorat, trebuie să-l analizezi și să-l cunoști, iar portretul acestui electorat va trebui să-l iei în calcul. Este nevoie de cercetări pentru a vedea cum reacționează societatea și ce stare psihologică are pentru că acest lucru afectează rezultatele politice, care din păcate, nu sunt tocmai sincere din partea cetățenilor din cauza fricii, rușinii etc.

## Luptă strânsă

■ Care sunt pronosticurile Dvs. pentru câștigătorul turului doi de scrutin și care sunt argumentele

pentru unul sau pentru celălalt candidat?

■ Noi în ultima vreme, chiar dacă publicăm datele oficiale, în linii mari, le trimitem partenerilor noștri, de exemplu, Asociației internaționale a tehnologilor politice, Asociației din Ucraina sau Europe Poll. Dar nu le publicăm la noi. De ce? Pentru că la noi se pune mare accent pe rating. Cei care analizează situația nu o fac și prin prisma celorlalți indicatori: indecși, starea socială, starea psihică. Noi am vrea să atragem atenția asupra acestor probleme care sunt destul de grave și pe care ar trebui să le rezolvăm, indiferent de cine va câștiga.

Revenind la întrebare, ambii candidați sunt la egalitate. Ambii au comis multe greșeli. Atât doamna Sandu, cât și domnul Stoianoglo, la ultimele dezbateri, nu au influențat cumva decisiv asupra electoratului. A rămas această divizare între fanii doamnei Sandu și cei ai domnului Stoianoglo. Eu, personal, nu am văzut o viziune asupra viitorului din partea niciunui candidat.

Nici doamna Sandu nu a prezentat o viziune clară despre cum Republica Moldova va trece prin crizele care urmează. Și nici domnul Stoianoglo nu a creat acest viitor, chiar dacă încerca să fie cumva mai cald și mai diplomatic. Nu a reușit nici el acest lucru. Vrem sau nu, lumea votează pentru imagine. Pentru unii Uniunea Europeană înseamnă bunăstarea oamenilor – venit, profit, călătorii – sau neutralitatea – nu ne băgăm în război, nu vrem război.

În campania electorală, ambii candidați au fost nevoiți să creeze această imagine. Cu părere de rău,

niciunul dintre ei nu a reușit. În primul tur, a fost o campanie despre Maia Sandu. Toți candidații au atacat, iar Maia Sandu s-a apărat, fundalul informațional însă a fost despre doamna Sandu.

Erau doar câțiva candidați care vorbeau despre programul electoral, despre planuri. Programele nu se citesc, dar programul electoral corect este nevoie și pentru un politician ca el să înțeleagă înspre ce direcție merge. El trebuie să înțeleagă pentru a pune răspunde la întrebări despre, de exemplu, de unde anume va lua bani.

Într-o țară săracă, aceasta întrebare este una constantă. Dacă răspunsul este din credite, atunci acesta nu este un răspuns credibil pentru societate. Trebuie să planifici activități care vor aduce un anumit venit, vor aduce investiții. Într-o țară în care lipsește resursa principală - oamenii, deoarece investitorul vine acolo unde există și lucrători, atunci este greu de crezut că vor veni acești investitori.

Din nou, aceste întrebări au rămas în suspans. Ei mai au la dispoziție câteva zile și vor încerca să convingă votanții, dar fiecare va rosti discursuri pentru tabăra sa de alegători. În aceste condiții, situația nu se poate decât agrava. Vedem ciocniri pe rețelele de socializare în acest sens, care radicalizează situația în țară și mai mult. Acest lucru este riscant, deoarece de această situație se pot folosi unele grupări care au alte interese pe care noi nu le știm.

*Interviu realizat de  
Mădălin Necșuțu*

# Două lecții cheie în urma alegerilor și referendumului: votul de protest și diaspora activă

*Analistul politic al Expert Group,  
Denis Cenușa*

**P**e 20 octombrie au avut loc două exerciții politice importante pentru mersul democratic al Moldovei. Referendumul constituțional a relevat că polarizarea societății pe criterii geopolitice persistă. Iar alegerile prezidențiale au arătat că utilizarea resurselor administrative sau sprijinul enorm din străinătate sunt insuficiente pentru a câștiga alegerile într-un singur tur.

Ambele exerciții au fost însoțite de atenția Moscovei. Elementele „proxy” ale acesteia, care operează pe teritoriul Moldovei și se găsesc în tabăra fugarului Ilan Șor, au folosit metode de interferență informațională, promovând informații eronate despre UE și influența acestui actor asupra Moldovei. De asemenea, au fost depistate tactici hibride de discreditare a competenței și legitimității autorităților, prin transferul plăților sociale informale din Rusia, complementare pensiilor oficiale moldovenești. Având în vedere că 1/3 din populația Moldovei trăiește în sărăcie absolută, cu acces limitat la nevoile de bază (hrană, servicii de sănătate etc.), utilizarea „diplomației de caritate” («charity diplomacy») a oferit Rusiei posibilitatea de a instrumentaliza sărăcia.

Ca urmare a eficacității ingerinței Rusiei (care nu trebuie subestimată) și a incapacității autorităților moldovenești de a opri Rusia, situația Moldovei este împărțită în două realități. Prima este formată din populația săracă, care acceptă plăți de la Șor și Rusia din cauza



condiției lor socio-economice precare, fiind ghidată de logica supraviețuirii. A doua realitate este reprezentată de autorități, guvern, partidul de guvernământ și susținătorii acestuia, care percep comportamentul celor săraci strict prin prisma dreptului penal. Ambele realități demonstrează o înțelegere redusă a dimensiunii securității societale, unde dezechilibrul social pot constitui un pericol mai mare decât factorii exogeni. În cazul Moldovei, sărăcia este folosită ca instrument hibrid de Rusia.

## **Votul de protest**

Pe lângă voturile viciate de corupția electorală importate din Rusia, prin rețelele lui Ilan Șor, au fost și voturi de protest. Un număr de alegători, care poate ajunge la peste 400.000 de persoane, nu au susținut referendumul

pentru că fie sunt orientați ideologic către Rusia, fie au votat împotriva lui în semn de protest față de Maia Sandu, inițiatorul referendumului.

La nivel de declarație, potrivit autorităților moldovenești, au fost mituite în jur de 300.000 de voturi. Dacă luăm în calcul această cifră, care nu a fost încă dovedită, s-ar părea că din totalul de 739.155 de alegători care au votat „nu”, peste 400.000 de persoane s-au opus modificării Constituției din alte motive.

Cei 300.000 de alegători catalogați drept victime electorale ale lui Șor sunt mai degrabă susținători ai vectorului eurasiatic. De aceea, cel mai mare grup din ceilalți peste 400.000 de alegători a votat negativ mai degrabă în semn de protest împotriva lui Sandu și a guvernului său. Peste 50.000 de voturi

negative au venit din diaspora, unde de asemenea persistă și tendința de a vota în semn de protest față de actualul președinte. Acest aspect denotă că participarea la vot nu a fost văzută ca o datorie morală și o intuiție strategică pentru țară de către majoritatea absolută a cetățenilor moldoveni. Asocierea strânsă a referendumului cu Sandu a dăunat atât președintelui, cât și rezultatelor plebiscitului.

### Diaspora activă

Votul diasporei a scos în evidență că soarta proceselor electorale din interiorului Moldovei pot fi influențate cu voturile din străinătate.

La referendum, 180.836 de voturi pentru au venit din străinătate. Această cifră constituie aproximativ 24% din totalul voturilor din tabăra „da” (749.719 voturi). Fără voturile din străinătate, votul negativ ar fi prevalat. Teoretic, în lipsa votului din diaspora, 684.488 de voturi negative (din totalul actual de 739.155) ar fi decis soarta referendumului în sens opus polului format din alegătorii „da” sau 568.883 de voturi din unul acordat în cele din urmă (749.719) fără votul diasporei (180.836). În consecință, decalajul dintre votul „împotriva” și „pentru” ar fi fost de aproximativ 115.000 de voturi în defavoarea modificării Constituției. Din cauza victoriei la limită, de 50,4% față de 49,6%, referendumul se confruntă cu critici privind legitimitatea sa. Or, din aproximativ 49% din totalul electoratului prezent la vot, 50,4% au votat favorabil, adică doar aproximativ 25% din totalul

alegătorilor eligibili. Cealaltă 75% au votat „împotriva”, au boicotat referendumul sau nu au participat deloc la el.

De asemenea, la votul prezidențial, 239.419 alegători din diaspora au înclinat balanța puterii în favoarea actualului președinte. Acest lucru demonstrează că lustruirea unei imagini perfecte a lui Sandu în Occident a devenit o investiție reușită în atragerea diasporei care locuiește în statele occidentale.. Pe lângă Sandu, cu 169.294 de voturi (total 656.852), alți candidați care au acumulat cele mai multe voturi din străinătate au fost Renato Usatîi (35.107 voturi) și Alexandr Stoianoglo (19.287 voturi dintr-un total de 401.215).

Față de Stoianoglo, unde votul diasporei a constituit circa 5% din sprijinul electoral general pentru candidatura sa, Sandu are o dependență majoră față de diaspora – practic 26% din totalul voturilor obținute în primul tur. Acest lucru poate explica parțial decizia lui Sandu de a promova narațiuni eronate potrivit cărora UE va renunța la regimul fără vize dacă la putere vor ajunge persoane ostile integrării europene. Astfel de informații de natură falsă ar putea avea scopul de a mobiliza și mai mult diaspora în turul doi.

În 2020, Sandu a reușit să atragă voturile a 243.605 de moldoveni din diaspora, față de 18.498 care l-au susținut pe Dodon. Diferența de voturi din diasporă obținută de Sandu în turul doi din 2020 și primul tur din 2024 este de 77.311 voturi, iar miza echipei președintelui este că acești alegători vor fi atrași să voteze din nou.

### Concluzii

Competiția din turul doi dintre Sandu și Stoianoglo va fi dificilă pentru ambii candidați. Sandu folosește resurse administrative și se bucură de sprijinul membrilor societății civile și al presei. Ea îl prezintă pe adversar drept candidatul Moscovei, care va aduce Moldova într-o stare de izolare. La rândul său, Stoianoglo, în calitate de candidat independent, este susținut de Partidul Socialiștilor, care au încă legături strânse cu Moscova, ceea ce i-ar putea afecta imaginea și credibilitatea. În același timp, încă mai planează suspiciunile că afaceristul fugar Veaceslav Platon l-ar sprijini pe Stoianoglo. Dosarul câștigat la CEDO de fostul procuror general este un atu puternic împotriva actualului președinte, care l-a demis în baza unei legi declarate ulterior neconstituțională.

Pentru ca Sandu să atragă voturi suplimentare de la alegătorii de acasă și din diaspora, ea va încerca să-l prezinte pe Stoianoglo drept antipodul ei. Pe de altă parte, Stoianoglo nu se opune integrării în EU, are cetățenie română, a contribuit la obținerea regimului fără vize cu UE în 2014, precum și la ratificarea Acordului de Asociere. Factorii determinanți pentru rezultatele alegerilor ar putea deveni reușita lui Sandu de a atrage mai multe voturi din diasporă, pe de o parte, și mobilizarea votului de protest împotriva lui Sandu de către Stoianoglo, pe de altă parte. Rămâne de văzut dacă acestea vor fi suficiente pentru victoria lui Sandu sau Stoianoglo în turul doi de scrutin.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).